

Užsieniečių studentų įsidarbinimas

TYRIMO ATASKAITA

MARTA MISIULAITYTĖ IR RUGILĖ ŠABLINSKAITĖ
2018 GRUODIS

Įvadas

Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras (MOSTA) 2017 metais atliko analizę, kuri atskleidė, kad iš užsieniečių, baigusių pilnas studijų programas Lietuvos aukštosiose mokyklose, šalyje pasilieka tik 7% (lyginant su 20-50% EBPO šalių vidurkiu ir 16-29% Europos Sąjungos vidurkiu*).

Siekiant išsiaiškinti priežastis, kodėl tik maža dalis užsienio studentų lieka dirbti Lietuvoje po studijų, su kokiais iššūkiais susiduria ir kokie barjerai trukdo sėkmingai įsidarbinti mūsų šalyje, atlikome dviejų dalių tyrimą: pirmiausiai, kiekybinį tyrimą – pusiau struktūrizuotą apklausą internetinėje Qualtrics platformoje. Tyrime dalyvavo užsienio studentai, studijuojantys pilnas studijų programas šiuose universitetuose: Mykolo Romerio universitetas (MRU), Vilniaus Gedimino Technikos universitetas (VGTU), Lietuvos sveikatos mokslų universitetas (LSMU), Europos humanitarinis universitetas (EHU), Kauno Technologijos universitetas (KTU), Vytauto Didžiojo universitetas (VDU) ir ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas (ISM). Taip pat, Vilniaus universiteto (VU) atstovai integravo šiam tyrimui parengtus klausimus į savo absolventų apklausą, kurios rezultatai buvo analizuoti atskirai. Universitetų atrankos kriterijus buvo juose studijuojančių užsieniečių skaičius – juose 2017-2018 mokslo metais studijavo 78% visų užsieniečių (4636 užsieniečiai). Iš viso tyrime dalyvavo 300 studentų.

Anketą sudarė 20 klausimų, kuriais buvo siekiama išsiaiškinti įvairius aspektus, apie tai:

- kodėl užsieniečiai pasirinko studijas Lietuvoje ir ar pasirinkimo metu mąstė apie karjeros galimybes Lietuvoje;
- kaip jie jaučiasi Lietuvoje ir ar sėkmingai integruojasi į Lietuvos visuomenę;
- su kokiais didžiausiais iššūkiais susiduria, gyvendami Lietuvoje;
- ar bandė ieškoti praktikos/darbo Lietuvoje ir ar buvo tam palankios galimybės;
- ar tenkina informacijos sklaida įvairiais kanalais apie įsidarbinimo galimybes Lietuvoje;
- kokie studentų ateities, susijusios su darbu, planai ir to priežastys – grįžti į gimtąją šalį, likti Lietuvoje ar kraustyti į kitą šalį, kuri nėra gimtoji.

Apklausos rezultatai buvo suskirstyti į 3 dalis: demografinius duomenis, studijų Lietuvoje etapą ir ateities planus po studijų, kurie tokia seka pristatomi šioje ataskaitoje. Kiekybinio tyrimo pasėkoje siekėme dar labiau įsigilinti į užsieniečių įsidarbinimo tematiką ir atlikome kokybinį tyrimą – interviu ciklą. Kartu, šie tyrimai sudaro analitinę dalį „Kurk Lietuvai“ projekto, kuris siekia atskleisti žemo užsienio absolventų įsidarbinimo Lietuvoje rodiklio priežastis ir pasiūlyti sprendimo būdus.

Kiekybinė užsieniečių studentų apklausa

Kiekybinė apklausa trumpai

- Net 69% apklaustųjų studijas Lietuvoje rinkosi dėl akademinė priežasčių, tokių kaip studijų kokybė ir/arba tinkama studijų programa, o 49% taip pat įvardijo prieinamos studijų kainos svarbą.
- Renkantis studijas Lietuvoje, net 45% respondentų buvo svarbios tolimesnės karjeros galimybės Lietuvoje. Taip pat, 69% užsienio studentų teigia besijaučiantys patenkinti gyvenimu Lietuvoje.
- Pagrindiniai iššūkiai, su kuriais studentai susidūrė Lietuvoje, yra integracija į Lietuvos visuomenę (36%) bei administracinės ir/arba su migracija susijusios procedūros (29%). Nemaža dalis įvardijo įvairius aspektus, tokius kaip neigiamas vietinių gyventojų nusiteikimas prieš užsieniečius, netolerancija ir nenoras su jais bendrauti, stereotipai, rasizmas, augantis lietuvių nacionalizmas, lietuvių anglų kalbos žinių trūkumas.
- 34% studentų iš trečiųjų šalių kilo sunkumų dėl administracinių ir sudėtingų Migracijos departamento reikalavimų vizai/leidimui laikinai gyventi gauti.
- Net 84% studentų nėra nei dirbę, nei atlikę praktikos Lietuvoje. Iš jų, 48% tai grindžia tuo, kad jiems nepavyko rasti praktikos/darbo Lietuvoje.
- Baigę studijas, Lietuvoje ieškoti darbo norėtų 22% apklaustųjų studentų (iš jų tik 1% ES piliečių, 34% iš NVS šalių ir 65% iš trečiųjų šalių). Tai buvo antras populiariausias ateities scenarijus. Tokį pasirinkimą 51% pagrindė gyvenimo kokybės Lietuvoje pasitenkinimu, o 65% - galimybe dirbti anglų kalba. 10% teigė pramokę lietuvių kalbą.
- Pagrindinis iššūkis įsidarbinimui po studijų Lietuvoje – kalbos barjeras (42% respondentų). Taip pat kaip iššūkį 23% apklaustųjų mato nepatrauklius atlyginimus, o 20% - su vizomis ir leidimais gyventi susijusius reikalavimus. 51% apklaustųjų teigė esantys nepatenkinti informacijos kiekiu apie įsidarbinimo galimybes Lietuvoje.

Demografiniai apklaustųjų užsieniečių duomenys

Iš 300 apklausoje dalyvavusių studentų, 84% sudarė studentai iš ne Europos Sąjungos (ES) šalių ir 16% iš ES šalių – tai atspindi ir realią situaciją Lietuvoje. Nuo 2012 iki 2017 mokslo metų Lietuvoje į pilnas (ne dalines) studijų programas iš viso įstojo 10 691 užsienio studentas ir šiuo laikotarpiu įstojusiųjų užsieniečių skaičius kasmet kilo vidutiniškai po 4%. Iš jų 15% sudarė ES piliečiai ir 85% studentai, atvykę iš ES nepriklausančių šalių.

Apklausoje dalyvavo studentai iš 47 užsienio šalių. Iš jų, 32,5% atvyko iš Indijos, 13,5% - Baltarusijos, 7,3% - Ukrainos, 6,2% - Švedijos ir 4,5% - Vokietijos. Žvelgiant į statistinius Lietuvos duomenis, 2017-2018 metais iš minėtų šalių (išskyrus Švediją) studijavo didžiausias užsienio studentų skaičius, todėl toks apklaustųjų pasiskirstymas taip pat gana artimai atspindi esamą situaciją.

41% apklaustųjų studijuoja bakalauro laipsnio studijas, tiek pat magistro, 15% – vientisąsias studijas ir 3% siekia doktorantūros (arba atlieka rezidentūrą). Dažniausia apklaustųjų studentų pasirinkta studijų kryptis grupė – inžinerijos mokslai (38%). Kitos populiarios apklaustųjų studijų kryptis grupės yra sveikatos mokslai (22%), verslo ir viešoji vadyba (14%) bei menai (7%). Pastebėjome, kad kai kurių universitetų studentai apklausoje dalyvavo aktyviau nei kitų, kas taip pat nulėmė didesnį apklaustųjų studentų skaičių kai kuriose studijų kryptyse. Tai gali būti paaiškinama didesne motyvacija pasidalinti įžvalgomis arba efektyvesne apklausos sklaida tam tikruose universitetuose ir/arba studijų programose. Realus studentų pasiskirstymas 2017-2018 mokslo metais šiek tiek skyrėsi nuo respondentų studijų kryptis: 21% rinkosi verslo ir viešąją vadybą, 20% - sveikatos mokslus, 18% - socialinius mokslus, 13% - inžineriją. Tačiau, į bendrą Lietuvos statistiką neįtraukus EHU, kuris yra orientuotas į Baltarusijos studentus, populiariausių studijų pasiskirstymas keičiasi taip: verslo ir viešoji vadyba (24%), sveikatos mokslai (23%), inžinerija (16%), socialiniai mokslai (15%).

Aktyviausiai anketą pildė studentai, Lietuvoje gyvenantys 1 – 2 metus (39%), panašiai tie, kurie Lietuvoje praleido mažiau nei vienerius metus (35%), penktadalis sudarė 3-4 metus gyvenančių Lietuvoje (20%) ir mažiausiai tų, kurie Lietuvoje praleido daugiau nei penkerius metus (6%).

Studijų Lietuvoje etapas

Apklausos metu siekėme išsiaiškinti, dėl kurių priežasčių užsieniečiai rinkosi studijas Lietuvoje. Svarbiausia priežastimi studentai įvardijo studijų kokybę ir tinkamą studijų programą (44%), taip pat aktuali buvo prieinama studijų kaina (31%). Tuo tarpu 10% apklaustųjų rinkosi Lietuvą dėl patrauklios šalies įvaizdžio, o 3% nežinojo, kokios priežastys nulėmė tokį jų apsisprendimą. 7% įvardijo kitas priežastis, tokias kaip:

Lietuvoje įstoti į norimą specialybę yra daug lengviau nei gimtojoje šalyje dėl mažesnės konkurencijos bei žemesnių reikalavimų stojant į universitetą (ypač mediciną);

- Gimtojoje šalyje į universitetą įstoti nepavyko;
- Lietuva yra netoli gimtosios šalies (daugiausiai tai studentai iš kaimyninių šalių);
- Gautos rekomendacijos iš Lietuvoje studijuojančių draugų;
- Kultūriniai panašumai tarp Lietuvos ir gimtosios šalies;
- Lietuvoje gyvena mažiau gyventojų nei gimtojoje šalyje, dėl to yra daugiau erdvės;
- Lietuvoje gauta stipendija;
- Galimybė studijuoti rusų kalba.

Po MOSTA atlikto tyrimo, atskleidusio, kad tik maža dalis užsieniečių po studijų lieka Lietuvoje, buvo siūlyta politiniame lygmenyje apsvarstyti ir sutarti, „ar užsieniečių studentų pritraukimas tėra priemonė pritraukti papildomas lėšas Lietuvos aukštųjų mokyklų biudžetu, ar ir spręsti įgūdžių pasiūlos problemas“ (MOSTA 2017). Norint sužinoti, kaip patys studentai žvelgia į šią problematiką, anketoje jie buvo paklausti, ar renkantis studijas Lietuvoje, buvo svarbios tolimesnės karjeros galimybės Lietuvoje.

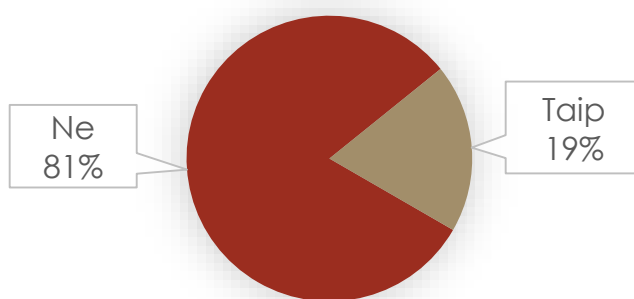
Priešingai nuomonei, kad užsienio studentai atvyksta tik įgyti kvalifikacijos, beveik pusė studentų nurodė, kad renkantis studijas karjeros perspektyvos Lietuvoje buvo svarbu (19% – labai svarbu ir 26% – ganėtinai svarbu). Darbo Lietuvoje aspektas buvo nei svarbus, nei nesvarbus 24% apklaustųjų, o 31% – nesvarbus (8% nelabai svarbu, 23% visiškai nesvarbu).

Integruojantis į naują visuomenę, neretai iššūkiu tampa kalbos barjeras. Šiek tiek daugiau nei pusė apklaustųjų (52%) nėra lankę jokių lietuvių kalbos kursų nei universitete, nei privačiai. Iš jų, 66% visiškai nemokėjo lietuvių kalbos ir 30% turėjo kalbos pradmenis. Nepaisant to, kad panaši dalis studentų yra lankę kursus (48%), jų kalbos žinios nebuvo ženkliai geresnės: dauguma lankusiųjų kursus vis dėlto visiškai nekalbėjo lietuviškai arba turėjo tik kalbos pradmenis (73% ir 12% atitinkamai). Didelis kursų nelankusiųjų skaičius dalinai susijęs su tuo, kad dalis apklaustųjų yra tik neseniai atvykę į Lietuvą ir tuo, kad lietuvių kalbos kursai ne visuose universitetuose yra privalomi. O didelė lankusiųjų bet gerai kalbos nepramokusiųjų dalis gali būti paaiškinama motyvacijos trūkumu, nekokybišku mokymu ir/arba pernelyg trumpa privalomų kursų trukme.

Kadangi studentai jau yra atvykę į Lietuvą ir po studijų turės galimybę rinktis, kurioje šalyje ieškos darbo, pasiteiravome, ar, atsižvelgiant į įvairius aspektus (ne tik pačias studijas), jie jaučiasi patenkinti bendra patirtimi bei gyvenimo kokybe Lietuvoje. Net 70% apklaustųjų jaučiasi patenkinti gyvenimu Lietuvoje (tarp jų 21% labai patenkinti ir 49% ganėtinai patenkinti). Beveik penktadalis (19%) nėra nei patenkinti, nei nepatenkinti ir tik 12% jaučiasi nepatenkinti (10% nelabai patenkinti ir 2% visiškai nepatenkinti). Šis aspektas yra itin svarbus siekiant išlaikyti į Lietuvą jau pritrauktus jaunuolius. Užsienio studentai, kurie gyvenimu Lietuvoje yra patenkinti, yra potenciali galimybė prisidėti prie kvalifikuotų specialistų trūkumo mažinimo Lietuvoje.

Dėl skirtingų šalių papročių bei susiformavusių nuostatų, persikėlę į naują šalį studentai gali jaustis sumišę ar šokiruoti, ypač susidūrę su visiškai skirtinga kultūrine ar socialine aplinka, gyvenimo būdu. Tai tam tikras „kultūrinis šokas“, patiriamas dėl tokių priežasčių kaip stresas prisitaikant naujoje aplinkoje, sunkus naujų pažinčių mezgimas ar vietinių vengimas, kultūrinių skirtumų mastas, netapatinimas savęs su aplinka ir panašiai. (Ne)sėkmingas prisitaikymas prie naujos aplinkos gali turėti įtakos kitiems gyvenimo aspektams ir ateities planams. Todėl aktualu sužinoti, ar nuo tuomet, kai užsienio studentai atvyko į Lietuvą, jie patyrė tam tikrą „kultūrinį šoką“ ir dėl kokių priežasčių. Dauguma apklaustųjų (81%) teigė, kad šio jausmo nepatyrė, tačiau beveik penktadalis (19%) įvardijo įvairius kultūrinius skirtumus, kurie juos glumino.

1 pav. Ar studentai yra patyrę „kultūrinį šoką“ Lietuvoje

Pagrindinės ir dažniausiai besikartojančios įvardintos „kultūrinio šoko“ priežastys:

- Uždaras lietuvių būdas: depresyvumas, nesvetingumas užsienio šalių piliečiams ir nenoras su jais bendrauti, siauros pažiūros, mentalitetas;
- Žmonės: šalti, nesišypsantys ir nemandagūs vieni kitiems, ypač užsieniečiams;
- Netolerancija užsieniečiams: rasizmas (dėl odos spalvos, tikėjimo ir pan.), lietuvių nemandagus stebeilijimas į užsieniečius (jei jie išsiskiria fiziškai), gajūs stereotipai apie užsieniečius;
- Socialinės normos ir žmonių etiketas;
- Nemalonus aptarnavimas;
- Jaučiamas augantis lietuvių nacionalizmas;
- Kalbos barjeras: daug lietuvių nekalba angliškai (iššūkiai tiek universitete, tiek parduotuvėse, ieškant būsto nuomai, pildant dokumentus ar perkant paslaugas);
- Nemažai išgėrusių žmonių gatvėse ir daug rūkančiųjų;
- Lietuvių nemandagūs vairavimo ypatumai;
- Infrastruktūra ir sudėtingas susisiekimas;
- Lietuviškas maistas ir jo kainos;
- Oras.

Apibendrinant, kas penktas užsienio studentas yra patyręs kultūrinį šoką. Labiausiai tai pasireiškė kaip šaltas lietuvių būdas ir bendras požiūris į užsieniečius, ypač tuos, kurie išsiskiria odos spalva. Taip pat svarbus buvo kalbos barjeras (tai mažiau aktualu studentams, atvykusiems iš šalių, kuriose jie išmoko rusų kalbą).

Žvelgiant plačiau į iššūkių visumą, su kuria užsieniečiai studentai iki šiol susidūrė Lietuvoje, pagrindiniai iššūkiai yra integracija į Lietuvos visuomenę (35% respondentų) bei administracinės ir su migracija susijusios procedūros (29% respondentų). 22% respondentų susidūrė su akademiniais iššūkiais, iš kurių beveik pusė (49%) Lietuvoje yra praleidę mažiau nei metus – tai yra, ką tik studijuoti pradėję užsieniečiai. Tuo tarpu integracija į visuomenę buvo centrinis iššūkis nuo 1 iki 4 metų Lietuvoje jau praleidusiems studentams. Kitos užsieniečių įvardintos problemos pasiskirstė taip: 20% patyrė finansinį nesaugumą, 19% respondentų įvardino kultūrinius skirtumus, o 9% - kitus iššūkius, kurių dažniausiai minimi buvo problemos bendrabutyje, kalbos barjeras, įsidarbinimo galimybių trūkumas, psichinės sveikatos problemos. 22% teigė neturėję jokių iššūkių. Verta paminėti, kad pagrindiniai iššūkiai ES piliečiams buvo finansinis nesaugumas ir integracija į Lietuvos visuomenę (26% ir 24% ES piliečių, atitinkamai), o trečiųjų šalių piliečiams – integracija ir migraciniai reikalavimai (21% ir 20% trečiųjų šalių piliečių, atitinkamai). Tai iliustruoja, kad nors toks požiūris yra populiarus, integracijos sėkmė nebūtinai priklauso nuo pilietybės ir kultūrų panašumo, o, pasak ankstesnių tyrimų, konkrečių integracinių struktūrų ir priemonių.

2 pav. Pagrindiniai iššūkiai, su kuriais atvykę studentai susidūrė Lietuvoje

Kadangi studentų, pasirenkančių pilną studijų programą Lietuvoje iš trečiųjų šalių yra daugiau nei 85%, apklausa taip pat siekė atskleisti, ar studentams iš ne ES šalių yra sudėtinga išpildyti administracinius ir teisinius reikalavimus vizai/leidimui laikinai gyventi gauti bei kokios kliūtys užtveria kelią reikalavimų išpildymui.

Reikalavimai pasirodė sudėtingi 42% apklaustųjų (10% labai sudėtingi, 32% ganėtinai sudėtingi). Tuo tarpu tie patys reikalavimai 22% atrodė lengvi (7% labai lengvi, 15% ganėtinai lengvi). Didelė studentų dalis (37%) teigė, kad išpildyti prašomus Migracijos departamento reikalavimus nėra nei lengva, nei sudėtinga. Dar 14% apklaustųjų problemos su dokumentų reikalavimų išpildymu nėra aktualios. Šie rezultatai parodo, kad kai kurie studentai susiduria su daugiau iššūkių nei kiti, tačiau šio rodiklio nepaaiškina nei pilietybė (tiek indų, tiek baltarusių ir ukrainiečių tarpe didžioji dalis manė, kad reikalavimai yra sudėtingi), nei Lietuvoje praleisto laiko trukmė.

Klausiant studentų, kokie iššūkiai būtent lemia migracinių procesų sudėtingumą, įvardytos šios didžiausios priežastys:

- Informacijos trūkumas anglų kalba (internete arba Migracijos departamente) (28%);
- Sudėtinga gauti reikalaujamus dokumentus (26%);
- Pateikta informacija apie reikalingus dokumentus yra sudėtinga ir neaiški (19%).

Kiti iššūkiai, susiję su Migracijos departamento reikalavimų išpildymu, kuriuos 13% respondentų apibūdino taip:

- Nemandagus, priešiškas užsieniečiams ir nekokybiškas aptarnavimas Migracijos Tarnyboje (dažniausias komentaras);
- Dauguma darbuotojų nekalba anglų kalba, tad kilus neaiškumams, ypatingai sudėtinga susikalbėti;
- Didelės eilės ir itin ilgas laukimo laikas Migracijos Tarnyboje (kai kurie studentai laukia nuo 2 val. ryto);
- Labai mažas darbuotojų skaičius Migracijos Tarnyboje, kurie dirba su leidimais laikinai gyventi Lietuvoje;
- Daug laiko reikalaujantis procesas, nes dėl kokio dokumento trūkumo, studentas privalo jį gavęs vėl iš naujo stovėti eilėse;
- Nors internete yra pateiktas reikalingų dokumentų sąrašas, dažnai skirtingi darbuotojai reikalauja įvairių kitų papildomų dokumentų arba nepriima turimų;
- Sudėtinga atsidaryti banko sąskaitą Lietuvoje su visa ar laikinu leidimu gyventi, kadangi reikalingos rekomendacijos ir užtrunkama daug laiko, taip pat ne visų šalių piliečiams sutinkama atidaryti banko sąskaitas;
- Visų dokumentų vertimas į lietuvių kalbą (ypač studentams iš šalių, kurių kalbomis nėra tiesioginių vertėjų į lietuvių kalbą);
- Gyvenamosios vietos deklarasavimas;

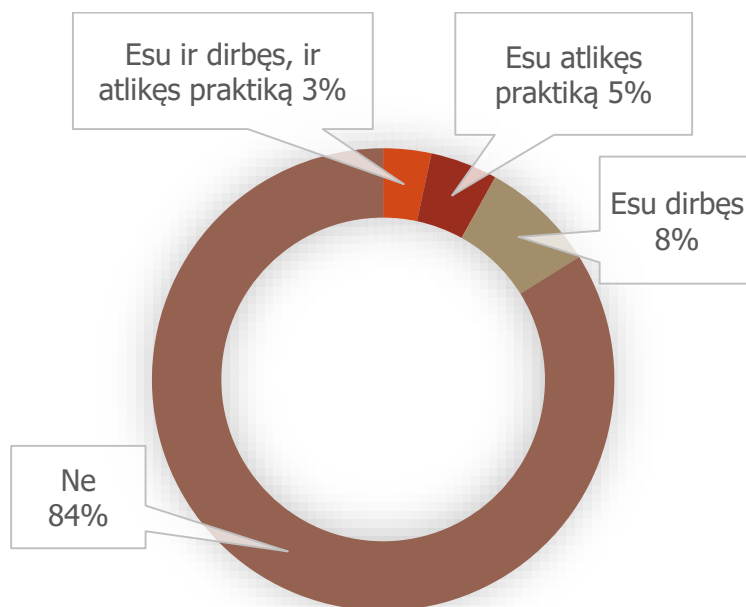
- Gyvenamosios vietos deklaravimas;
- Sudėtinga prisiskambinti į Migracijos Tarnybą reikiamai informacijai gauti;
- Informacija pateikta internetiniame Migracijos departamento puslapyje yra neaiški ir paini;
- Lietuvoje nėra daugelio šalių ambasadų, tad net dėl smulkių dokumentų studentai privalo skristi į artimiausią savo ambasadą kitoje šalyje;
- Nėra galimybės pateikti dokumentus internetu ar rezervuoti susitikimo laiką Migracijos Tarnyboje.

Taigi, dauguma įvardytų iššūkių yra susiję su anglų kalbos stygiumi tiek klientų aptarnavimo atžvilgiu Migracijos Tarnyboje, tiek pateikiamoje informacijoje internete apie reikalingus dokumentus. Taip pat dokumentų tvarkymas daugeliui pasirodė kaip daug laiko užimantis ir biurokratiškas procesas.

Pasak 2018 m. MOSTA Žmogiškųjų išteklių būklės analizės, daugiau nei pusė (56%) visų aukštųjų mokyklų studentų dirba studijų metu, o kai kuriose studijų kryptyse šis rodiklis šokteli net iki 66%. Darbas studijų metu koreliavo su didesnėmis pajamomis po studijų. Tuo tarpu tik 16% apklaustų užsieniečių yra anksčiau dirbę ir/arba atlikę praktiką Lietuvoje. Iš jų, 37% pasirinko dirbti ir/ar atlikti praktiką, nes tai susiję su studijomis, 35% rinkosi dėl to, kad darbas arba praktika buvo apmokami ir buvo pajamų šaltinis. Dar 10% respondentų dirbo arba stažavosi, nes siekė pagerinti lietuvių kalbos žinias, 8% paminėjo kitas priežastis, iš kurių dažniausia – noras įgyti darbo patirties.

3 pav. Darbas ir/arba praktika Lietuvoje studijų metu

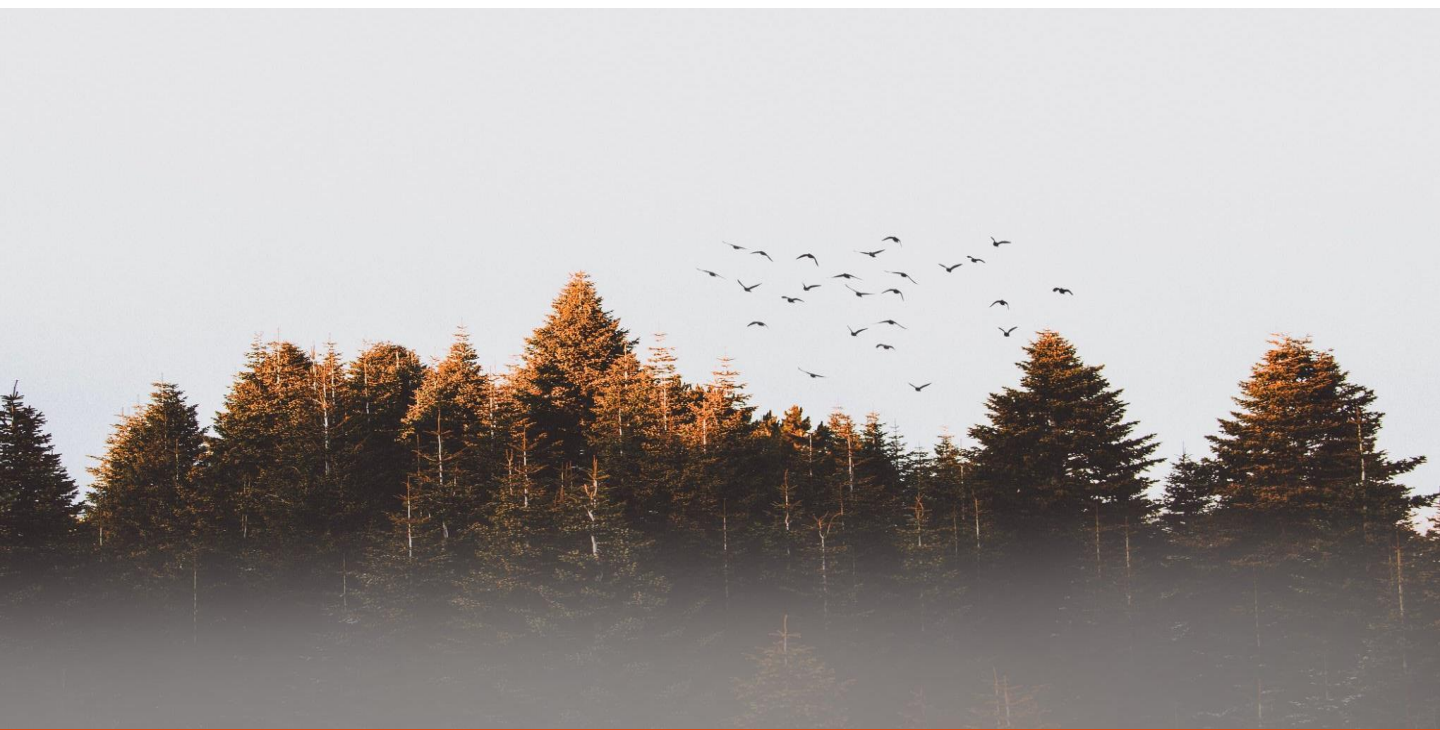

Paklausus likusiųjų 84% apie tokios tendencijos priežastis, dauguma (34%) atsakė, kad nėra nei dirbę, nei stažavęsi, nes tik neseniai atvyko į Lietuvą. Šis aukštas rodiklis gali būti paaiškinamas tuo, kad apklausa vyko antrą mėnesį po naujų mokslo metų pradžios. Vis dėlto, beveik pusė (48%) respondentų studijų metu nėra dirbę arba atlikę praktikos dėl to, kad jų nerado. Tik 22% respondentų atsakė, jog nėra suinteresuoti darbu arba praktika. Dar 14% respondentų kelią užkirto su viza ar leidimu gyventi susiję apribojimai. 19% nedirbo Lietuvoje, nes norėtų dirbti arba atlikti praktiką užsienyje.

Galiausiai, 12% respondentų matė ir kitas priežastis, kodėl jie nei dirbo, nei atliko praktiką Lietuvoje, kurias jie įvardino taip:

- Nepakankamos lietuvių kalbos žinios;
- Pirmenybė teikiama studijoms;
- Ieškoti darbo arba atlikti praktiką planuoja ateityje;
- Nenoras mokėti mokesčius Lietuvoje dėl rasizmo;
- Darbo savo srityje neradimas;
- Laiko stoka;
- Finansavimas praktikai galimas tik išvažiavus į užsienį;
- Darbas nuotoliniu būdu įmonėje užsienyje;
- Nežinojimas, kaip ieškoti darbo;
- Netenkinantis atlyginimas;
- Šeima.

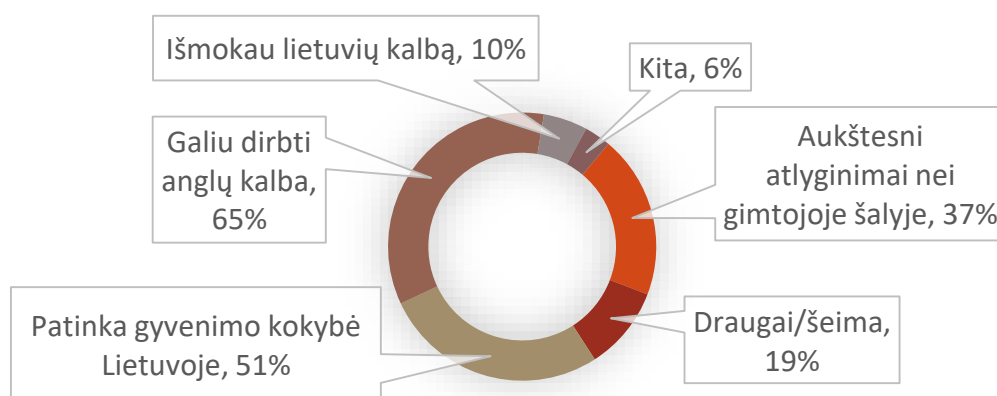
Kadangi darbo patirties įgijimas studijų metu yra svarbus tolimesnio įsidarbinimo ir pajamų veiksnys, didelis atotrūkis tarp dirbusių ir/arba atlikusių praktiką ir tų, kurie tai norėtų daryti, bet nerado galimybės (16% ir 48%, atitinkamai) signalizuoja, kad Lietuvos darbo rinka neišnaudoja papildomų darbuotojų ne dėl užsieniečių motyvacijos stygiaus, o dėl kitų priežasčių. Kelios šių priežasčių bus išsamiau diskutuojamos antrame, kokybinio tyrimo, etape.

Ateities planai

O kaip atrodo situacija su dabartinių studentų planais po studijų? Daugiausiai - 27% - apklaustų užsieniečių įgiję diplomą planuotų dirbti užsienio šalyje, kuri nėra nei Lietuva, nei gimtoji. Tačiau kiek daugiau nei penktadalis (22%) užsieniečių studentų įvardijo darbo paiešką Lietuvoje kaip pagrindinį tikslą po studijų. Didžioji dalis (65%) planuojančių po studijų ieškoti darbo Lietuvoje, nori tai daryti dėl galimybės dirbti anglų kalba. Daugiau nei pusė nori likti, nes jiems patinka gyvenimo kokybė Lietuvoje (51%), o daugiau nei trečdaliui rūpi aukštesni atlyginimai nei gimtojoje šalyje (37%). 10% respondentų teigė pramokę lietuvių kalbą.

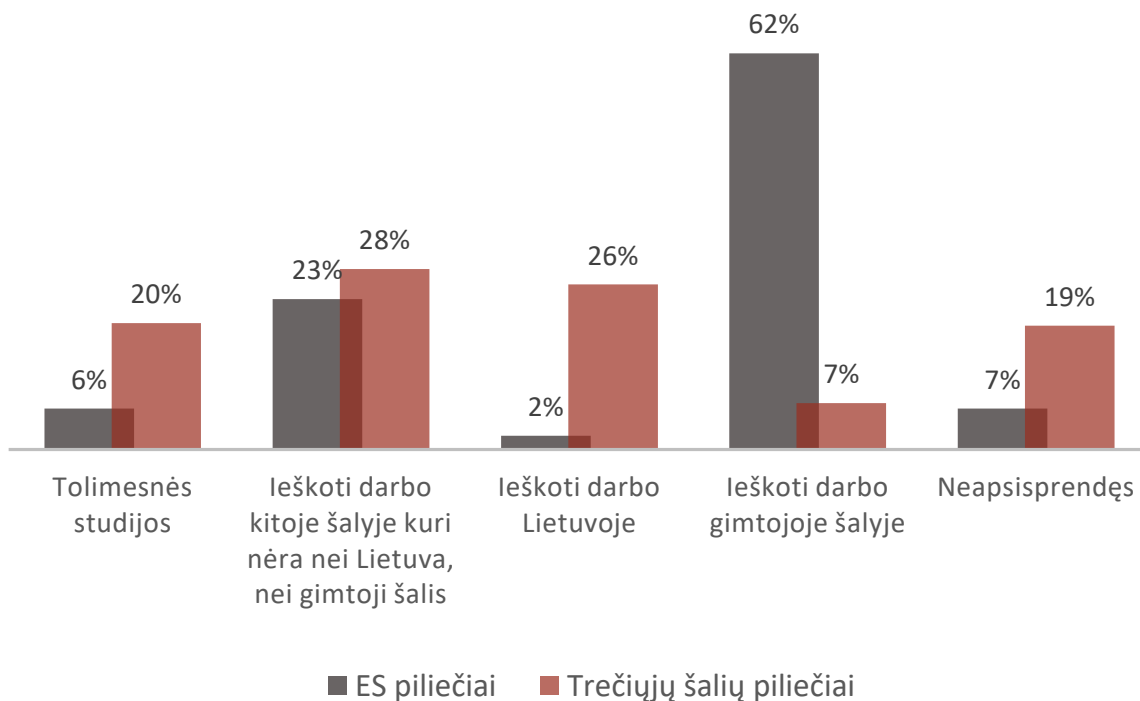
4 pav. Priežastys, kodėl norėtų likti Lietuvoje po studijų (22% respondentų)

17% visų pilietybių studentų buvo neapsisprendę dėl tolimesnės karjeros. Beveik pusė (48%) jų sudarė bakalauro studentai, o taip pat net 79% visų neapsisprendusiųjų buvo studentai, praleidę Lietuvoje mažiau nei 2 metus. Tai rodo potencialą, kad studijų metu įgytos patirtys galėtų suformuoti norą likti Lietuvoje.

Tačiau, ateities planai yra diferencijuotini pagal užsieniečių pilietybę. Planuojančiųjų dirbti Lietuvoje grupę sudarė tik 1% Europos Sąjungos piliečių, 34% iš NVS** šalių ir 65% iš kitų trečiųjų šalių atvykę studentai. Atsižvelgiant į bendrą statistiką Lietuvos aukštojo mokslo institucijose, Indija 2015-2016 mokslo metais pralenkė iki to laiko pirmą vietą užėmusią Baltarusiją kaip šalį, iš kurios kasmet įstoja daugiausiai studentų ir šis skaičius stabiliai auga (ŠVIS). Todėl apklausos rezultatas, kad užsieniečiai iš kitų trečiųjų šalių (ne NVS) buvo dukart labiau linkę ieškoti darbo Lietuvoje po studijų nei NVS piliečiai, galimai sufleruoja, kad ateityje, augant šiam studentų segmentui, gali kilti ir bendras norinčiųjų įsidarbinti Lietuvoje rodiklis.

5 pav. Ateities planai pagal ES/ne ES pilietybės požymį

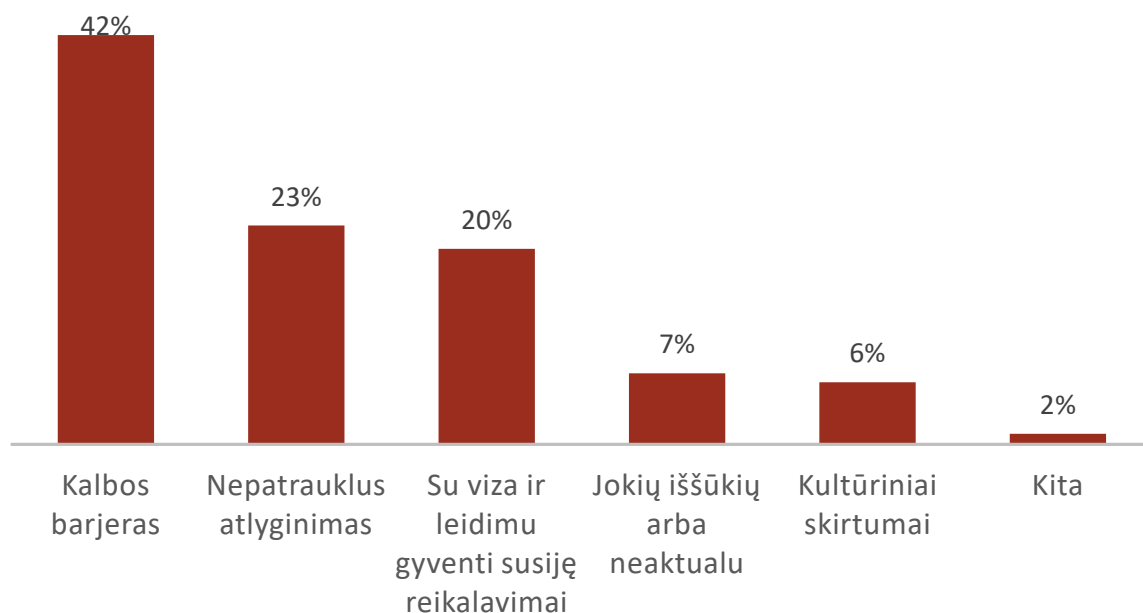

Europos Sąjungos piliečių tarpe populiariausias ateities scenarijus buvo darbo paieška gimtojoje šalyje (62% ES piliečių), antroje vietoje – ieškoti darbo šalyje kuri nėra nei Lietuva, nei gimtoji (23% ES piliečių). Beveik identiškas skaičius trečiųjų šalių piliečių norėjo ateityje dirbti Lietuvoje (26% trečiųjų šalių piliečių) arba kitoje, bet ne gimtojoje, šalyje (28% trečiųjų šalių piliečių).

Priežastys, dėl kurių studentai rinktųsi darbą gimtojoje šalyje – šeima ir draugai (80%), aukštesni atlyginimai (68%), vietinė kalbos mokėjimas (61%), rečiau – įsipareigojimas grįžti dėl stipendijos sąlygų (11%). O tiems, kurie siektų dirbti kitoje šalyje – nei gimtojoje, nei Lietuvoje – svarbiausios priežastys buvo šeima ir draugai (66%), lengvesnė socialinė (36%) ir kultūrinė (31%) integracija, vietinės kalbos supratimas (30%).

Priežastys, pagrindžiančios skirtingų ateities planų pasirinkimą, turi vieną ryškų bendrą aspektą – kalbą. Norintys dirbti Lietuvoje mato galimybes dirbti anglų kalba, o siekiantys išvažiuoti – palankesnes sąlygas dėl vietinės kalbos mokėjimo. Todėl nuosekli yra ir apklausos įžvalga, kad pagrindinė kliūtis įsidarbinimui po studijų Lietuvoje studentų akimis – kalbos barjeras (42% respondentų).

6 pav. Pagrindiniai iššūkiai įsidarbinimui Lietuvoje po studijų

Taip pat, kaip iššūkį 23% apklaustųjų įvardija nepatrauklius atlyginimus, o 20% - su vizomis ir leidimais laikinai gyventi susijusius reikalavimus. Kultūriniai skirtumai būtų kliūtis 6% studentų, o kiti iššūkiai (2%) buvo apibūdinti taip:

- Lietuvoje nėra pakankamai industrijų, todėl universitetas turėtų bendradarbiauti su automobilių pramonės sektoriumi;
- Neįmanoma gauti pilietybės dėl aukštų reikalavimų;
- Sunku rasti praktiką arba darbą nepilnu etatu;
- Rasizmas ir diskriminacija;
- Lietuvos teisės specifikos nežinojimas, dalinai susijęs su kalbos nemokėjimu.

Nors informacijos prieinamumas nebuvo įvardintas kaip esminis barjeras, 51% apklaustųjų teigė esantys nepatenkinti informacijos kiekiu apie įsidarbinimo galimybes Lietuvoje, 36% teigė, jog tokia informacija jiems yra neaktuali, o tik 12% buvo patenkinti informacija. Verta paminėti, kad studentai, kurie yra naudojęsi universiteto paslaugomis ieškant su darbu susijusios informacijos buvo dukart labiau patenkinti informacija nei tie, kurie tokiomis paslaugomis nesinaudojo.

Šaltiniai

- MOSTA (2017), "Užsienio studentai Lietuvoje: ar gebame pritraukti mokytis, o įgijusius išsilavinimą išlaikyti Lietuvoje?" <https://mosta.lt/images/leidiniai/uzsienieciai.pdf>.
- MOSTA (2018), „Žmogiškųjų išteklių būklės ataskaita“ https://mosta.lt/images/leidiniai/ZMOGISKUJU_ISTEKLIU_BUKLES_ATASKAITA_2018.pdf
- OECD (2018), OECD Reviews of Labour Market and Social Policies: Lithuania, OECD Reviews of Labour Market and Social Policies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264189935-en>.
- Švietimo valdymo informacinė sistema (ŠVIS) (2018).
- Weisser, R. (2016), "Internationally mobile students and their post-graduation migratory: An analysis of determinants of student mobility and retention rates in the EU", OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 186, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5j1wxbvmb5zt-en>.

*Kadangi užsienio absolventų įsidarbinimo rodiklis nėra harmonizuotas Europos lygmeniu, jo reikšmė svyruoja priklausomai nuo taikomos metodologijos.

***Į NVS šalių sąvoką įtrauktos esamos ir buvusios NVS šalys narės, tai yra Armėnija, Azerbaidžanas, Baltarusija, Kazachstanas, Kirgizija, Moldavija, Rusija, Tadžikija, Uzbekija, Turkmenija, Gruzija, Ukraina.

Kokybinė užsieniečių studentų apklausa

Įvadas

Norint dar labiau įsigilinti į iššūkius, su kuriais susiduria į Lietuvą atvykę studentai, atlikome interviu ciklą. Interviu klausimynas buvo sudarytas siekiant patvirtinti prielaidas, darytas kiekybinio tyrimo analizės metu ir iliustruoti problematiką konkrečiais pavyzdžiais. Kadangi kiekybinė apklausa padėjo atpažinti pirmines problemas, kokybinė tyrimo dalis buvo orientuota į problemų konkretizavimą, sprendimų formulavimą ir studentų pasiūlymų surinkimą. Iš viso tyrime dalyvavo 10 respondentų, iš kurių 8 – dabartiniai pilnų studijų programų studentai, atvykę į Lietuvos aukštojo mokslo institucijas iš užsienio, o 2 – Lietuvoje studijas baigę ir sėkmingai įsidarbinę absolventai. Kokybinio tyrimo dalyviai buvo pakviesti pokalbiui remiantis įvairiais šaltiniais. Pirma, respondentai, užpildę kiekybinės apklausos klausimyną, turėjo galimybę palikti savo kontaktinius duomenis, kad su jais susisiektume dėl akis-į-akį interviu. Išanalizavę apklausos atsakymų pasiskirstymą, į pusvalandžio-valandos trukmės interviu kvietėme studentus, atsižvelgiant į atsakymų įvairovę pilietybės, studijų programos, praleisto laiko Lietuvoje, siekiamų ateities planų aspektu. Antruoju būdu pasiekti interviu dalyviai interviu dalyvauti sutiko jiems skirto renginio apie įsidarbinimą metu. Galiausiai, 2 užsieniečiai, kurie jau baigė studijas ir dirba, buvo pasiekti per informacijos apie projektą sklaidą socialiniuose tinkluose ir asmeninius kontaktus. Pristatomų citatų* autorių studijų programa ir pilietybė kai kuriais atvejais pakeisti į artimas sritis ir/arba šalis, norint išlaikyti asmenų anonimiškumą.

Kokybinio tyrimo turinio (angl. *content*) analizė atlikta remiantis mišria deduktyvine-induktyvine metodika (Thomas, 2003). Tai reiškia, kad analizė siekė tiek atsakyti į konkrečius klausimus ir patikrinti kiekybinio tyrimo metu iškeltas hipotezes, tiek atsižvelgti į galimybę, kad surinkti duomenys gali atskleisti kitus, prieš tai nematytus aspektus. Nors giluminių interviu klausimai apėmė panašiai platų užsieniečių studentų patirčių spektrą, kaip ir kiekybinės apklausos metu, interviu analizė buvo orientuota į tris pagrindinius aspektus:

- Dėl kokių priežasčių užsieniečiai pasirinko studijas Lietuvoje ir kaip keitėsi jų nuomonė apie karjeros galimybes Lietuvoje po atvykimo;
- Kokią patirtį turėjo su lietuvių kalbos mokymusi – motyvacija, efektyviausi metodai, trūkščiai;
- Kaip pasireiškė ir kokią įtaką jų tolimesniems karjeros sprendimams turėjo arba potencialiai turėtų iššūki, su kuriais studentai susidūrė gyvendami Lietuvoje.

Kokybinė apklausa trumpai

- Net ir studijų pradžioje karjeros Lietuvoje nesvarstę užsieniečiai studentai galėjo palaipsniui susidaryti tiek pozityvų, tiek negatyvų požiūrį apie likimo Lietuvoje perspektyvas. Teigiamas požiūris buvo susijęs su verslo steigimo galimybėmis, kontaktų turėjimu. Taip pat studentai minėjo modernius miestus, aukštą gyvenimo kokybę, saugumą ir ramybę. Užsieniečiai, studijų metu palaipsniui nusprendę nesiekti karjeros Lietuvoje, savo pasirinkimą grindė netenkinančiais atlyginimais, kalbos barjeru, socialinių kontaktų stoka, patirtais administraciniais migracijos procesų sunkumais.
- Kaip ir kiekybinės apklausos metu, dauguma kalbintų užsieniečių buvo nepatenkinti savo lietuvių kalbos žiniomis ir matė tai kaip didžiausią iššūkį, su kuriuo susidūrė iki šiol Lietuvoje.
- Lietuvių kalbos žinios buvo netenkinančios dėl įvairių priežasčių, tokių kaip: neefektyvūs mokymo metodai, nemokamų kursų stoka, nepatogus kursų tvarkaraštis, kalbinės praktikos trūkumas, vėlyva mokymosi pradžia. Išimtimi laikytini du medicinos studentai, privalomai lankę trejų metų trukmės lietuvių kalbos kursus.
- Interviu metu paaiškėjo, kad pagrindinis veiksnys, įgalinantis sėkmingą socialinių ryšių užmezgimą ir palaikymą, yra kalbos ir kultūrinės žinios. Trūkstant kalbos žinių, užsieniečiams studentams sunkiai sekėsi užmegzti draugystes su lietuviais.
- Vis dėlto, pagrindiniai trukdžiai įsiliejimui į vietines bendruomenes buvo struktūrinio-organizacinio pobūdžio. Pavyzdžiui, lietuvių ir užsieniečių erdvinė atskirtis bendrabučiuose, atskiri paskaitų tvarkaraščiai lietuviams ir užsieniečiams, „minkštų“ iniciatyvų (tokių kaip tandemas) trūkumas.
- Studijų metu dirbę arba savanoriavę studentai, nors ir susidūrę su kultūriniais skirtumais, buvo patenkinti įgyta patirtimi ir kontaktais, bet nusivylę įsidarbinimo procesų sudėtingumu (komplikuota praktikos paieška savo srityje, ilga leidimo laikinai gyventi išdavimo trukmė).

Požiūris į karjeros perspektyvas Lietuvoje

Kaip parodė kiekybinis tyrimas, didžioji dalis studentų (69 proc.) studijas rinkosi dėl akademinų priežasčių. Interviu dalyviai tokias priežastis konkretizavo taip: negalėjimas įstoti į studijų programą savo šalyje dėl prieš tai studijuotos kitos specialybės, noras keisti studijų sritį, norėjimas tobulinti anglų kalbos žinias bei atsidurti nepažįstamoje šalyje, galimybė pradėti nuo aukštesnio medicinos kurso. Taip pat svarbios buvo studijavusiųjų pažįstamų rekomendacijos, nenoras likti gimtojoje šalyje dėl ekonominių ir politinių priežasčių, tenkinančios pragyvenimo ir studijų kainos Lietuvoje, didelė Lietuvoje gauta stipendija. Kiekybinė apklausa taip pat atskleidė, kad studentams tolimesnė karjera Lietuvoje buvo svarbus faktorius renkantis studijas Lietuvoje. Viena kalbinta studentė buvo užtikrinta jau prieš atvykstant į Lietuvą, kad pasiliks šalyje dirbti po studijų, o studijų metu pripratus prie aplinkos, ši nuomonė tik įsitvirtino:

„For me it was Lithuania and Lithuania. Two steps – studying medicine and specializing. It was always Lithuania. [...] Why? Because I should thank the country that gave me the chance. [...] . So why not stay where I am familiar [...] with the environment, with the people, I know the doctors more or less. I guess it was the familiar environment for me.“ (Medicinos studentė iš Libano)

Kiekybinė apklausa parodė, kad renkantis studijas daliai (31 proc.) studentų vis dėlto nebuvo svarbios karjeros galimybės Lietuvoje. Tačiau giluminiai interviu atskleidė, kad net ir pradžioje karjeros Lietuvoje nesvarstę studentai galėjo **palaipti susidaryti tiek pozityvų, tiek negatyvų požiūrį apie likimo Lietuvoje perspektyvas**. Pavyzdžiui, medicinos studentas iš Airijos teigė supratęs, kad galėtų lengvai rasti darbo vietą, bet dėl žemo atlyginimo nusprendęs nelikti šalyje:

„It’s a really long run medicine students, especially if it’s 6 years, so you can’t really predict what it is that I’m going to do in 6 years. At that time I didn’t really have much of a notion but it did develop within the first semester. So it’s quite a quick development [...] Major factor, I assume that it would be very easy to get a job because I’m graduating here and the university would just give me a job along with the graduation and the diploma. But... with my certificate the salary is just way too low for me to consider a career here.“ (Medicinos studentas iš Airijos)

O kiti studentai teigė buvę maloniai nustebinti aukštomis technologijomis, moderniais miestais, gyvenimo kokybe, o taip pat ir saugumu ir ramybe, todėl nusprendę pamėginti likti. Jų žodžiais:

„I’m actually considering [staying in Lithuania] if I find a job here, why not. Why not. I would do that. [Because] it’s a peaceful place, respectful people.“ (Kompiuterinio dizaino studentas iš Kamerūno)

„When I was coming I was not planning to stay at all. Maybe I had 1% probability of staying. Now, yeah, I'm considering it very seriously. I'm thinking of getting permanent residence.“ (Orlaivystės studentas iš Gruzijos)

„I think I had no real expectations besides that it's close to Russia, somewhere in the Baltics, I have never been before. So I had no real expectations but that the economy is below what it is. And it turned out that it's very modern, very nice people in here. Very familiar to where I lived before. [...] For sure I came here, I wasn't thinking even that I'm gonna stay here. (I: ** *But now you are already a „maybe“, you see it more and more positively?*) Yeah. I was thinking about the United States but nowadays I don't think so.“ (Medicinos studentas iš Rusijos)

Taip pat dviems respondentams studijų metu gimė verslo idėjos, susietos su noru likti Lietuvoje. Kalbintas studentas iš Vokietijos verslo steigimą matė kaip vieną iš galimybių likti, o doktorantas iš Ganos buvo pasiryžęs netapti samdomu darbuotoju:

„So when I came here, I had a first business idea of what I could run in Vilnius for locals. And I got interested and I went to different contact partners in here, a friend of mine supported me because she is Lithuanian. It turned out that the idea was good but the financial investment was too high. So, I also dropped it. This was my first touch of an idea, of how I can stay here after my master.“ (Tarptautinio verslo studentas iš Vokietijos)

„(I: *Did you also think „Oh, perhaps, if I like it there, I would stay there.“?*) I thought of that, I did. (I: *And how do you see it now?*) I would say it's working out, gradually. I used to work as a freelancer apart from my studies for some time. And I'm just about to start a business, which I just registered, I'm going to start it in Kaunas [...] I am not looking for an employment opportunity, I want it to be my business. I think it will be better for me and in the long run pay off. I know it's going to be very difficult, which it is most of the time when you are starting something, it's never easy, but this is determination and we all have it.“ (Doktorantas iš Ganos)

Tai, kad studentai, iš pradžių negalvoję apie tolimesnę ateitį Lietuvoje, vėliau svarsto galimybes šalyje steigti savo verslą arba ieškoti darbo, parodo **pozityvią tendenciją, kad praleistas laikas Lietuvoje gali suformuoti motyvaciją likti Lietuvoje**. Vis dėlto, tokia lėtesnė požiūrio kaita veda link to, **kad studentai pradžioje nesimoko lietuvių kalbos**, taip prarasdami vertingą laiką ir galimybes palaikyti darbui, verslui ar šeimai reikalingus ryšius. Doktorantas iš Ganos, sukūręs Lietuvoje šeimą, gailėjosi anksčiau nepradėjęs mokytis kalbos:

„(I: I am sure that coming here so many years ago you never thought that you would stay so long, get married, have a child?) I did not think so, exactly, that is why I still do not speak Lithuanian very well, I can speak to a certain extent. I did not think I would need to speak Lithuanian, you know, but I have so many other things that require it, in order to make things easier if I would be able to speak Lithuanian. I started with my friend, buying cars here, we bought trucks here, buying other stuff and send to [Ghana] and sometimes we were required to go to villages in Lithuania to check the stores and you get there sometimes and it's very difficult to communicate because, you know, maybe the person does not speak English very well. So that made me feel that I need [the language]. My wife does not speak English very well which is another thing and that makes me push and makes me feel like if I could speak Lithuanian, it would be easier for us to communicate.“ (Doktorantas iš Ganos)

Reziumuojant galima teigti, kad karjera Lietuvoje buvo svarbi daliai studentui, renkantis studijas Lietuvoje, o daliai – ne. Nepaisant pirminio nusistatymo, studentų nuomonė kartais keitėsi tiek į pozityvią pusę – dažniausiai dėl aukštos gyvenimo kokybės – tiek į negatyvią – pavyzdžiui, dėl netenkinančio darbo užmokesčio. Tačiau iš pradžių nenorintieji ar nesvarstę likimo Lietuvoje, pasikeitus jų požiūriui, susidūrė su iššūkiu, kad nepradėjo pakankamai anksti mokytis lietuvių kalbos. Šis rezultatas parodo, kad studentai **turėtų būti informuojami apie karjeros perspektyvas Lietuvoje jau pritraukimo stadijoje, o taip pat ir nuosekliai studijų metu**. Taip jie galėtų greičiau priimti sprendimą likti Lietuvoje ir imtis priemonių anksčiau mokytis lietuvių kalbos, taip užtikrinant, kad būsimiems darbuotojams palengvinamas perėjimas nuo studijų į profesinę veiklą. Taip pat, galima būtų skirti dėmesį **intensyvių ir pagreintų kursų suteikimui paskutiniuose studijų kursuose**, kai studentai greičiausiai yra ryžtingiau apsisprendę dėl savo karjeros kelio.

Kalbos barjeras ir sėkmingo kalbos mokymosi veiksniai

Kaip minėta aukščiau, viena galima neigiama vėlesnio apsisprendimo likti Lietuvoje pasekmė yra uždelstas kalbos mokymasis. Todėl svarbu apžvelgti, kaip/ar kalbos mokymas studentų akimis yra pakankamai akcentuojamas jau ankstesnėse studijų stadijose ir kokios sąlygos suteikiamos kalbos mokymuisi. Kalbant apie būsimų absolventų karjeros galimybes Lietuvoje, kiekybinė apklausa atskleidė, kad 42 proc. respondentų kalbos barjeras yra pagrindinis iššūkis įsidarbinimui Lietuvoje po studijų. Interviu metu išaiškėjo, kad viena galima priežastis, kodėl tai buvo regima kaip barjeras, yra motyvacijos stoka. Būtent **savo ateities su Lietuva nesieję studentai nebuvo motyvuoti išmokti lietuvių kalbos:**

„This is the language that only four million people speak, this is very normal not to be very interested in learning because I will not use it later. This is the big picture I’ve been seeing from others – „I’m not gonna to use it, why bother?““ (Medicinos studentė iš Libano)

Vis dėlto, kokybinio tyrimo metu išryškėjo centrinė lietuvių kalbos įgūdžių rolė **ne tik norint likti Lietuvoje įgijus diplomą, bet ir savijautos ir gyvenimo kokybės studijų metu atžvilgiu**. Pavyzdžiui, medicinos studentas iš Airijos, planuojantis grįžti į gimtinę po studijų, teigė norintis susišnekėti su vietiniais kasdienėse situacijose, todėl vis tiek mokėsis lietuvių kalbos. O studentas iš Kamerūno teigė:

„It’s useful to learn Lithuanian for so long as I’m here, I don’t think I will use it outside of Lithuania that much. Do I want to learn? Yes, I do. It’s OK, I might actually stay here.“ (Kompiuterinio dizaino studentas iš Kamerūno)

Interviu su studentais padėjo papildomai atskleisti, dėl kokių priežasčių lietuvių kalba yra matoma kaip pagrindinis barjeras. Kaip minėta anksčiau, vieniems studentams tai susiję su per daug **vėlyva kalbos mokymosi pradžia**. O jau pradėję mokyti kalbos dažnai susiduria su situacija, kad lietuvių kalbos kursai yra **privalomi tik trumpą laiką:**

„[The university] had an obligatory Lithuanian course for the first year. [...] The second year it was my option, I kept on, but, yeah, now I can’t.“ (Kompiuterinio dizaino studentas iš Kamerūno)

Vis dėlto, **kursų trukmės išimčių būta** – du iš trijų kalbintų medicinos studentų privalomai mokėsi kalbos apie trejus metus ir todėl galėjo bendrauti su pacientais praktinių medicinos mokymų metu. Tiek daliai medicinos studentų, tiek kitų kalbintųjų, kalbą ilgesnį laiką mokyti ir tobulinti trukdė **nepatogus lietuvių kalbos kursų tvarkaraštis**, neatitinkantis studijuojančiųjų ir dirbančiųjų poreikių:

„I was studying Lithuanian for the two years I was here previously. Decided not anymore because of time, the schedule got mixed up with my lectures, so I stopped going.“ (Kompiuterinio dizaino studentas iš Kamerūno)

„What’s the problem, for example, this course it was on specific dates, in the morning. But this language is needed for master’s students, because master’s students want to work, want to stay in Lithuania. [...] [I] had quit these courses, because we cannot stay because of the professor. And I cannot stay also because of the professor and because of work. I was searching work and I know that after work I cannot stay in this course. Lots of problems.“ (Inžinerijos studentas iš Azerbaidžano)

Kaip parodo paskutinė citata aukščiau, kai kuriems Lietuvoje likti motyvuotiems studentams ne visada pavykdavo išmokti lietuvių kalbą, nes jų nuomone, **lietuvių kalbos mokymo kokybė buvo žema** ir jie dėl to stabdydavo kursų lankymą. Pavyzdžiui, studentui iš Azerbaidžano kelią užtvėrė tai, jog dėstytoja negalėjo bendrauti ir paaiškinti konceptų anglų kalba:

„Sometimes we asked what’s the homework, it’s a very basic sentence for English, but she couldn’t answer. I didn’t get this, because [my university] is one of the best universities in Lithuania, not only in Lithuania, they also say in Eastern Europe. And there is a Lithuanian course, and the teacher is very tough and strict to international students, and all of them internationals. And some guys are taking it because of their future plans, taking for living here, taking it as an elective course. And when I came first, some of them could not have a seat in the class, it was a lot of people. After two weeks, not half, approximately 25% of people stayed in this class [I] had quit these courses, because we cannot stay because of the professor.“ (Inžinerijos studentas iš Azerbaidžano)

Kai kurie studentai teigė priešingai, buvę **patenkinti aukšta lietuvių kalbos dėstyimo kokybe** dėl kompetentingų mokytojų: pavyzdžiui, medicinos studentas iš Rusijos teigė, jog jam labai padėjo galimybė dėstytojams užduoti daug klausimų. Kai kurie studentai taip pat kalbos mokėsi privačiai su mokytojais internetu arba gyvai ir buvo pasiruošę tam skirti savo privačias lėšas. Tačiau, kai kuriems studentams **nemokamų kursų stoka** lėmė jų pasirinkimą nelankyti lietuvių kalbos kursų, netgi jeigu jie svarstė galimybę likti Lietuvoje.

„For me it’s important to understand the language, to speak the language, if I stay here for longer. [...] I asked my university. But they don’t have any language courses. And this is very disappointing. So, I tried one more time to apply or to register for the one at [another university], but this time they just told me that this is for Erasmus students from [that university]. So, I have no chance to apply there. And every other language course is pretty expensive or not expensive, but not for free at least, because my university is not providing something. That’s a problem.“ (Tarptautinio verslo studentas iš Vokietijos)

Tačiau, tiek patenkintieji, tiek nepatenkintieji lietuvių kalbos mokymo kokybe ir/ar kursų organizacija, išreiškė norą turėti daugiau **žodinės kalbos praktikos**. Kai kuriems tai pavyko pasiekti **neformaliais būdais** kalbinant nepažįstamus žmones gatvėje, o kitus tai daryti privertė privatūs mokytojai, pasitelkę **netradicinę metodiką**:

„So if there is an old lady beside me [on the bus] we start the conversation nicely and when she starts saying some new words for me, I'll have my „Google Translate“ beside me and there I learn new words.“ (Medicinos studentė iš Libano)

„I found a teacher outside of the college [...] He was trying to force me to speak Lithuanian, so the way he would teach me is that he would take me outside, talk to me in Lithuanian, point things out to me in Lithuanian [...] He would make me talk to people in Lithuanian and that was super awkward, but... you learn more when you talk.“ (Kompiuterinio dizaino studentas iš Kamerūno)

Tačiau, tokia aktyvi ir drąsi kalbos praktikos įgijimo strategija buvo labiau išimtis, nei taisyklė. Kiti studentai sakė turintys arba norintys turėti „tandemo“ partnerį, su kuriuo galėtų reguliariai susitikti ir praktikuoti kalbą.

„A language course provided by locals, not only by professionals, but kind of a tandem course for everyone. So that at the same time they are learning a language they will get to know new people and new friends. That's the main thing I guess.“ (Tarptautinio verslo studentas iš Vokietijos)

„The dean of academics told us that you can stick to a Lithuanian in 6th year and you can help each other. You could help them with English and they could help you with Lithuanian. That way, you will both make each other better, make the whole experience better. Which I already used to do during my third-fourth-fifth year internships if you want to be here in Lithuania. So, it helps.“ (Medicinos studentė iš Libano)

„The university, what's missing, I think to encourage us to learn the language because this is the number one barrier that we are facing. It's... initiative from others to help us. For example, maybe more Lithuanian, maybe also another refresher course in 6th year before we start our internship here. The tandem, as you said, Lithuanian friend that can help, in the dorms mingling us with Lithuanians that come from Šiauliai or Vilnius or etc. That would be really beneficial.“ (Medicinos studentė iš Libano)

Kalbant apie žodinę kalbos praktiką, studentė iš Libano mini situaciją bendrabučiuose, kai tarptautiniai studentai gyvena atskirai nuo lietuvių. Ši citata itin gerai iliustruoja stiprų ryšį tarp kalbinės kalbos praktikos ir socialinių kontaktų užmezgimo. Toks studentų požiūris iš esmės atspindi ir ekspertų išvadas, kad integracija į visuomenę ir vietinės kalbos mokėjimas yra glaudžiai susiję. Nors nėra vieno apibrėžimo, bet integracijos į visuomenę socialinis aspektas (socialinė integracija) dažniausiai apibūdina procesus, kurių metu užmezgami ir palaikomi ryšiai su vietinėmis bendruomenėmis (Ager ir Strang, 2008). Šie procesai didžiąja dalimi prisideda prie sėkmingo įsiliejimo į švietimo sistemą ir darbo rinką.

Pasak mokslininkų, be saugumo ir stabilumo, **pagrindinis veiksnys, įgalinantis sėkmingą socialinių ryšių užmezgimą ir palaikymą, yra kalbos ir kultūrinės žinios** (Ager ir Strang, 2008). Tačiau sąsaja yra dvipusė: tiek vietinė bendruomenė, tiek atvykę turi aktyviai prie to prisidėti. Tai reiškia, kad vietinės bendruomenės pačios turėtų įsitraukti ar būti įtrauktos į užsieniečių tinklus, teikti užsieniečiams informaciją anglų kalba, kol jie įgys lietuvių kalbos žinių. Nors informacijos sklaida anglų kalba iš pirmo žvilgsnio prieštarauja lietuvių kalbos žinių tobulinimui, tyrimai rodo, kad **pirminės priemonės, suteikiamos užsieniečiams suprantama kalba, yra itin svarbios** (Ager ir Strang, 2008). Tai itin aktualu kalbos mokymosi kontekste, kuris įprastai trunka ilgesnį laiko tarpą, nei bendrinė adaptacija atvykus į šalį.

Todėl nenuostabu, kad dauguma studentų kalbą ir kontaktus su vietiniais taip pat matė kaip du neatsiejamus dalykus. Keletas studentų, kurie moka rusų kalbą, minėjo, jog tai jiems leidžia ganėtinai lengviau susikalbėti su vietiniais ir ypač vyresnės kartos atstovais. Tačiau jie vis tiek pastebėdavo kalbos barjerą, su kuriuo susidurdavo jų bendrakursiai. Kaip vienas studentas atkreipė dėmesį, kitos šalys ir universitetai kalbos mokymui skiria daugiau dėmesio dėl integracinių pasekmių:

„My friend who is in Germany now, when he came there he got one year of really hard studies of the [German] language, only language. Five times a week only language. That’s it. That’s how they try to integrate the people.“ (Medicinos studentas iš Rusijos)

Apibendrinant, **beveik visi kalbinti studentai susidūrė su kalbos barjeru**, kuris kilo dėl per trumpo lietuvių kalbos mokymosi trukmės, nekokybiško ar poreikių neatitinkančio kalbos mokymo, kontaktų su vietine bendruomene trūkumo.

Integracija į visuomenę studijų metu (ne)vyksta bendrabučiuose, auditorijose, darbo arba savanoriavimo vietose

Kaip išryškėjo kalbinant užsienio studentus apie jų patirtis Lietuvoje, kalbiniai iššūkiai ir socialinių kontaktų stygius gali sukurti savaiminę dinamiką, kurios metu šios kliūtys viena kitą paaštrina. Kitais žodžiais, užsieniečiams trūksta kalbinės praktikos ir lietuviškų kontaktų, todėl jie negali išmokti lietuvių kalbos, o kadangi nemoka lietuvių kalbos, jiems sunkiai sekasi susirasti vietinių draugų. Tačiau, kaip trumpai užsiminta anksčiau, egzistuoja ir **struktūriniai-organizaciniai veiksniai, tiesiogiai trukdantys įsiliejimui į vietines lietuvių bendruomenes**. Pavyzdžiui, keletas studentų minėjo esą **bendrabučiuose atskirti nuo lietuvių studentų**. Viena studentė, šią problemą iškėlusį bendrabučių administracijai, susidūrė su pasyvia reakcija:

„And even in the dorms when we came, dorms didn't put us with Lithuanians. There is a floor called "the Lithuanian floor". And it's for Lithuanians. [...] I don't remember which floor but let's say 7th or 8th floor is for Lithuanians and 1 to 4, for example, for internationals. So I didn't see also the initiative from them to get us to mingle with the Lithuanians. I asked for it but they said „well, no rooms available“, etc.“ (Medicinos studentė iš Libano)

Bendro patalpų dalijimosi su lietuviais naudą aiškiai iliustruoja patirtys studentų, teigusių, kad jiems lietuviškų socialinių kontaktų stoka nėra problema. Studijas baigęs ir sėkmingai įsidarbinęs Sirijos pilietis tokią patirtį studijų metu prisimena kaip labai pozityvią įtaką jo požiūriui turėjusią:

„(I: *Do you mix and mingle with Lithuanians?*) Lots, I never had this problem. Especially, I was in a dormitory that was 50/50, let's say, Lithuanians. They're quite nice and warm in general.“ (Įsidarbinęs marketingo absolventas iš Sirijos)

Nors absolvento pasisakymas neleidžia spręsti, kaip būtent jis gyveno su lietuviais (tame pačiame aukšte ar tik tame pačiame bendrabutyje), vis dėlto, studentams, kurie kuklesni ar uždaresni, lietuvių ir užsieniečių **apgyvendinimas kartu praplėstų pažįstamų lietuvių ratą**. Bendras apgyvendinimas taip pat galimai prisidėtų prie **diskriminacinio jausmo mažinimo**, nes neliktų pagrindo bendrabučių palyginimui, kuomet užsieniečiai savo bendrabučių teikiamas paslaugas vertina daug prasčiau nei lietuvių ar tam tikrų kitų tautybių gyvenamąsias patalpas. Pavyzdžiui,

„There are lots of problems but they do it for Lithuanian guys because I am living in the international dormitory, I am living in a dormitory where 90% of us are international and 10% who came very late. There are some Moldavian guys, Azerbaijanis, Arabs, some Indian guys, some Italian guys who came very late to the dormitory. [...] The administrator is not the same with Lithuanian guys, because when Lithuanian guys go there to say „we haven't this type of thing“ and tomorrow they will have it, but for international students – not.“ (Inžinerijos studentas iš Azerbaidžano)

„[The university] had students for the summer from Germany and the USA and they moved out most of the students from countries like Pakistan, India, Azerbaijan. I don't know, we had impressions that we are second class people compared to Americans and Germans.“ (Orlaivystės studentas iš Gruzijos)

Kalbinti studentai panašiai neigiamai atsiliepė ir apie **atskirus paskaitų tvarkaraščius**: suskirstyti į atskiras grupes pagal pilietybę, jie retai matėsi su lietuviais bendrakursiais:

„As the university, they don't mingle you with Lithuanians. I don't know if it's on purpose or it's just like that. For example, in my year we are around 6 or 7 groups, and we are divided into two big groups. In all cases I only see my group.“ (Medicinos studentė iš Libano)

Kaip minėta aukščiau, moksliniai tyrimai rodo, kad kultūrinės žinios, panašiai kaip kalba, skatina socialinių kontaktų atsiradimą (Ager ir Strang, 2008). Šio proceso kryptis gali būti ir atvirkštinė – vienam studentui lietuvių pažinčių turėjimas bendrabutyje sumažino galimo kultūrinio šoko neigiamas pasekmes. O dar kitas studentas, išbandydamas tokius, „lietuviškais“ laikomus, laisvalaikio užsiėmimus kaip pirtį, tokiu būdu paraleliai užmezgė pažintis už universiteto ribų:

„It was somewhat a cultural [shock] but it impacted me less, because I faced lots of very friendly, very good Lithuanian guys in my dormitory and I got some friends, Lithuanian friends from my class, from my faculty and about culture, it impacted me very little.“ (Inžinerijos studentas iš Azerbaidžano)

„(I: *And Lithuanian friends outside the university? How did you manage [to meet them]?*) Somewhere through the social events, you know. One time I went to sauna. (I: *Oh, nice, you've been to a sauna – that's a very Lithuanian thing.*) Yeah, of course, there is that saying „If you live in Rome, do as Romans do“, so I get to. And sometimes it's parties, friends of friends, so you just get to meet people.“ (Doktorantas iš Ganos)

Žvelgiant bendrai, šios patirtys leidžia daryti išvadą, kad gyvenant, lankant paskaitas ar užsiimant laisvalaikiu kartu su lietuviais, formuojasi vertingos draugystės ir gerėja užsieniečių pasitenkinimas gyvenimo kokybe ir adaptacija Lietuvoje. Todėl nedidelis organizacinis pokytis, leidžiantis studentams **apsigyventi kartu arba susitikti universitetų auditorijose**, atneštų įvairiapusės naudos.

Kalbant apie kitus struktūrinius-integracinius aspektus, studentai, turėję darbą, atlikę praktiką arba savanoriavę studijų metu turėjo geresnę tikimybę susirasti pažinčių:

„First two years – zero, nothing. I didn't know any Lithuanians, I didn't speak to any Lithuanians. I knew my neighbor but we spoke rarely. There wasn't much connection at all. Even though we spend a lot of time outside, I knew very few Lithuanians. [...] Third year onward, I started talking to some people, I met them in the dormitories. It has just been casual, they all left now to different countries. I'm back to square one. But no, now I'm working here as well, part-time and I've gotten to know a lot more Lithuanians.“ (Medicinos studentas iš Airijos)

„I was volunteering in the Red Cross as well. Also, you get a lot of interaction with Lithuanians, clearly.“ (Įsidarbinęs marketingo absolventas iš Sirijos)

Vertinant įsitraukimo į darbą arba savanorišką veiklą poveikį kontaktų užmezgimui, pakartotinai pasireiškia dvipusė sąsaja: pažintys ir kontaktai gali lemti papildomos veiklos paieškos sėkmę. Pavyzdžiui, kalbintas studentas iš Kamerūno rado praktiką per atsitiktinę pažintį su vienos įmonės direktoriumi, o kitas studentas iš Gruzijos, turėjęs gerą ryšį su dekanu, pasisiūlė į dėstytojaus poziciją:

„Our dean was quite [...] an open person in this sense. I just went to him directly, I said I have one master’s degree, I have a PhD and I want to teach. And he said „OK, that’s fine.“ (Orlaivystės studentas iš Gruzijos)

Vienas studentas, dirbęs nuotoliniu būdu gimtojoje šalyje studijų metu, nesvarstė to tęsti po studijų dėl **baimės stokoti socialinių kontaktų:**

„After the studies I guess that I will not have any more social infrastructure. It would make it difficult to live here because if I would continue my contract with the company working from abroad, I will not have any chance to meet someone by working, I will not have any chance.“ (Tarptautinio verslo studentas iš Vokietijos)

Tačiau darbas studijų metu taip pat buvo susijęs su savotiškais iššūkiais: pirmiausiai, laiko stoka (pavyzdžiui, papildomiems lietuvių kalbos kursams), o taip pat nežinojimas, kaip su kolegomis bendrauti **lietuviškoje darbo aplinkoje:**

„I don’t know, it just felt like, [...] it’s a stranger, I don’t know how to behave to them, I guess they were like „I don’t know, what if I say something it might offend him or not, I don’t know how to approach him“, all those kinds of things and me as well, I was like, „I don’t know these people, I don’t know how to approach them“ and then plus I’m shy, so. Kind of a hard time.“ (Kompiuterinio dizaino studentas iš Kamerūno)

Panašioje situacijoje atsidūrė ir kitas dirbantis studentas, tačiau šis sunkumus darbo aplinkoje traktavo mažiau kaip kultūrinės ir daugiau kaip **skirtingų kartų sandūros** pasekmes:

„Let’s be honest, Lithuanian workers, like the young generation, and especially girls are more friendly. [...] but if you are getting older, they are not friends, they are not talking with me. Actually, they are not [talking] with the young Lithuanians also. I don’t know if it’s because I’m international. But when I came first I thought because they are different, but then I thought that it’s not about that, it’s generally, the young generation and the old generation, they do not interact much and very easily.“ (Inžinerijos studentas iš Azerbaidžano)

Galiausiai, su **migraciniais ir administraciniais procesais susiję sunkumai** dirbant studijų metu galėjo suformuoti neigiamą įvaizdį apie tolimesnio darbo Lietuvoje galimybes. Vienas studentas įvardijo, kad magistrantūros studentai per ilgai užtrunka, kol gali pritaikyti žinias darbo aplinkoje, nes leidimo laikinai gyventi išdavimas yra per ilgas procesas:

„When I came here in September, I applied for the TRP [temporary residence permit], that why I, in December, can get the TRP if some problems will not appear. But most of my friends who came, they will apply for the TRP in February, in best way in January and they will get it maybe in March, maybe in April. And then they will search [for a job]... We are losing about one year approximately, generally international students will lose one year work experience. [...] Because for example, if I want to live Kaunas, I have a good education, I have good working experience. Lithuania can in a good way use my experience, my education, but they want like 5 years staying in Lithuania and working [for permanent residence]. But I came here [as a] master [student]. And [out of] two years, I am losing one year because of this complicated system. And then after the master they let you work one year. OK, it will be like two years but this is not matching with my future plans.“ (Inžinerijos studentas iš Azerbaidžano)

Su migraciniais ir administraciniais reikalavimais susidūręs siras, įsidarinęs Lietuvoje po studijų, tai taip pat matė kaip ypatingai didelę kliūtį įsidarbinimui **ties dėl darbdavių požiūrio, tiek dėl pačių procesų sudėtingumo ir trukmės:**

„The thing is that people don't realize who are not Lithuanians that you have many job interviews that get, you know, terminated, immediately. Once you say magic words, „I don't have working permit“. It's like „OK“. They try to be nice, they try not to make it so arbitrary, but...[...] Even when I had a suitable job in Sweden I was discussing with some friends who work in the banking industry to come back here and to find job here. Yet, I have to be frank, I didn't expect the level... I thought the biggest challenge would be to find the job, not to get the working permit for the job. Which in terms of hours spent far exceed the one regarding the job search.“ (Įsidarinęs marketingo absolventas iš Sirijos)

Šaltiniai

- Ager, Alasta and Strang, Alison, „Understanding Integration: A Conceptual Framework“, *Journal of Refugee Studies*, Volume 21, Issue 2, 1 June 2008, Pages 166–191. <https://doi.org/10.1093/jrs/fen016>.
- Thomas, David, “A General Inductive Approach for Qualitative Data Analysis”, *American Journal of Evaluation*, volume 27, Issue 2, September 2003, Pages 237–246. https://www.researchgate.net/publication/228620846_A_General_Inductive_Approach_for_Qualitative_Data_Analysis

*Citatos nežymiai redaguotos tais atvejais, kur papildomos fonetinės išraiškos trukdė kalbos sklandumui rašytinėje formoje (pavyzdžiui, „mm“, pakartotini „you know“).

**Čia ir toliau tekste „I:“ žymimi interviu rengėjo pasisakymai.

Tyrimo autorės dėkoja tyrime dalyvavusiems universitetams bei studentams.

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Kurk
Lietuvai

MOSTA
STEBĖSĖNA IR ANALIZĖ